

Asia Tekstiilitöihin liittyvät tekijänoikeuskysymykset
Hakija H T Oy:stä
Annettu 04.03.2003

LAUSUNTOPYYNTÖ

H T Oy:stä (jäljempänä hakija), on 12.12.2002 saapuneella kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa tekstiilitöihin liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä.

Hakija kertoo lausuntopyynnössään hakevansa tekijänoikeussuojaa T Oy:n valmistamille Lohi- ja Hirvi-neuleille. Tuotteet kuuluvat T Oy:n valmistamaan ja markkinoimaan A -neulemallistoon. Kyseiset mallit ovat olleet T Oy:n mallistoissa syksystä 1998 alkaen. Tuotteet on suunnitellut neule- ja vaatetusartenomi P.

Lausuntopyynnön liitteenä on kuvia kyseisistä neuleista.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää luettelon, jonka mukaan taiteellisina teoksina suojataan muun muassa kuvataiteen teoksia sekä taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteita. TekijäL 1 §:n luettelo ei ole tyhjentävä, vaan teos voi ilmetä myös muulla kuin säännöksessä mainitulla tavalla.

TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. Teos saatetaan TekijäL 2 §:n 3 momentin

mukaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Sen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Teoksen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että teoksen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Ideoita, aiheita, periaatteita tai teknisiä ratkaisuja sinänsä ei suojata, vaan muotoa, jossa ne on teoksessa ilmaistu.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen tekijälle eli fyysiselle henkilölle. Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla; rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä ei tarvita.

TekijäL 27 §, 28 § ja 29 § sisältävät yleisiä määräyksiä tekijänoikeuden luovutuksesta. Tekijänoikeuden luovuttamisesta ja siirtymisestä voidaan siten sopimuksella sopia. TekijäL 27 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus voidaan, TekijäL 3 §:n säännöksestä johtuvien rajoitusten, luovuttaa kokonaan tai osittain. Oikeus kuuluu siirronsaajalle niin kuin on sovittu. Taloudelliset oikeutensa tekijä voi luovuttaa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi sitovasti luopua vain, mikäli kyseessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

TekijäL:ssa ei ole säädetty tekijänoikeuden luovutukselle määrämuotoa. Oikeuksia voidaan siirtää nimenomaisella kirjallisella, suullisella tai hiljaisella eli konkludenttisella sopimuksella. Konkludenttisesta sopimuksesta on kyse silloin, kun tekijänoikeuden siirtymisestä voidaan olosuhteiden, osapuolten välisen vakiintuneen käytännön tms. perusteella katsoa tietyssä laajuudessa sovitun. Esimerkiksi jonkin taidekäsityön tuotteen suunnittelut henkilö ja osakeyhtiö voivat siten sopia suunniteltuun tuotteeseen liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä ja esimerkiksi suunnittelijalle kuuluvien tekijänoikeuksien siirtymisestä suunnittelijalta osakeyhtiölle kokonaan tai joiltakin osin.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes tekijän kuolinvuodesta on kulunut 70 vuotta.

Tekijänoikeus kuvataiteen tuotteeseen

Kuvataiteen tuote on TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattu, jos se täyttää tekijänoikeussuojan yleiset edellytykset eli on tekijänsä luovan ilmaisun itsenäinen ja omaperäinen tulos. TekijäL:n esitöiden mukaan "kuvataiteeseen kuuluvaksi luetaan kaikenlainen muotoamistaide, niin kuin maalaukset, piirustukset, kivi- ja puupiirrokset sekä kuvanveistokset". (Komiteanmietintö 1953:5: Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 45) Nykyisin kuvataiteen käsite on laajempi ja sen katsotaan sisältävän esimerkiksi ympäristö- ja mediataiteen.

Kuvataiteen teosten kohdalla teoskynnystä on totuttu pitämään alhaisena. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 65. Oesch, Rainer: Oikeus valokuvaan, s. 293) Tekijänoikeusneuvosto on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut kuvataiteen teoksina tekijänoikeussuojaa saaviksi muun muassa kalenteripyyhkeeseen painetun piirroksen, jossa oli tyylitelty pikkutyttö (lausunto 1991:4), lautapelin pelilaudan (lausunto 1994:7) sekä kahden yhdistyksen toiminnassaan käyttämät tunnukset (lausunto 2001:12). Lausunnossaan 1991:4 tekijänoikeusneuvosto totesi, että tyttöä esittävän piirroksen tekijänoikeussuojan kannalta ei ollut merkitystä sillä, että piirros oli painettu kankaalle.

Tekijänoikeus taidekäsitteiden ja taideteollisuuden tuotteeseen

Käyttötaitteen tuotteille, kuten esimerkiksi huonekaluille ja vaatteille, on ominaista, että niiden muoto määräytyy pitkälti tuotteen käyttötarkoituksen mukaan. Mainitusta syystä johtuen tekijänoikeussuojan myöntämiselle käyttötaitteen tuotteille on suhtauduttu usein pidättyvästi. Monille käyttötaitteen tuotteille soveltuu luontevammin suojamuodoksi mallioikeus, josta on säädetty mallioikeuslaissa (221/1971). Periaatteessa ei kuitenkaan ole olemassa estettä sille, että myös käyttötaitteen tuotteet voisivat saada tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla.

TekijäL:n esitöissä on taideteollisuuden ja taidekäsitteiden tuotteista todettu, että "laki ei suinkaan koske jokaista tuotetta, jota voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsitteiden tuote tulee osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisenä teoksena. Asian luonnosta johtuen itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus on tällöin asetettava varsin korkealle." (Komiteanmietintö 1953:5, s. 45)

Korkein oikeus on ottanut kantaa käyttötaitteiden tuotteiden teostasoon ja tekijänoikeudelliseen suojaan useissa ratkaisuisaan.

Ratkaisussaan KKO 1962 II 60 korkein oikeus katsoi taiteilijan suunnitteleman rannekorun taiteellisen muotoilunsa perusteella TekijäL:ssä tarkoitetuksi omaperäiseksi taideteokseksi. Ratkaisussaan KKO 1971 II 4 korkein oikeus katsoi puolestaan tekstiilitaiteilijan suunnitteleman ryijyn olevan laissa tarkoitettu taiteellinen teos. Ratkaisussa KKO 1980 II 3 oli kyse tekijänoikeudesta koru- ja solkimalleihin. Korkein oikeus katsoi henkilön A suunnittelemien korumallien olevan laissa tarkoitettuja teoksia. Solkimallit eivät sen sijaan yltäneet teostasoon.

Korkein oikeus on käsitellyt käyttötaiteen tuotteiden tekijänoikeussuojaa myös ratkaisussaan KKO 1932 II 267 (makuuhuoneen kalusto), KKO 1948 II 464 (kattovalaisin), KKO 1975 II 25 (sohvakalusto) ja KKO 1976 II 48 (koristevalaisin). Kyseisiltä tuotteilta on mainituissa ratkaisuissa evätty tekijänoikeussuoja niiltä puuttuneen omaperäisyyden johdosta.

Myös tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa käyttötaiteen tuotteiden tekijänoikeudelliseen suojaan useissa lausunnoissaan.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1993:5 ja 1989:6 oli kyse tekijänoikeudesta kangasmalleihin. Näissä lausunnoissaan tekijänoikeusneuvosto katsoi eräiden kangasmallien yltävän teostasoon ja olevan siten tekijänoikeudella suojattuja.

Lausunnossaan 1993:5 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kangas, joka koostui punaisista puolukanmarjoista ja vihreistä puolukanlehdistä tummanvihreällä taustalla ja jossa oli eri värejä käyttämällä pyritty luomaan kolmiulotteinen vaikutelma valon osuessa marjoihin ja lehtiin, oli TekijäL 1 §:ssä tarkoitettu teos. Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto kuitenkin huomautti, että tekijänoikeus ei suojaa aihetta, vaan sitä muotoa, jossa aihe on teoksessa ilmaistu. Tekijänoikeus kangasmalliin ei näin ollen estänyt toista suunnittelijaa itsenäisesti luomasta kangasta, jonka aiheena olivat puolukanmarjat ja -lehdet.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1989:6 oli kyse siitä, että henkilö A oli luonut kolme kangasmallia. Erään osakeyhtiön valmistamissa kankaassa oli käytetty samantyyppisiä elementtejä kuin A:n malleissa.

A:n suunnittelemissa kangasmalleista ensimmäinen koostui palloista, jotka oli sommiteltu päällekkäin siten, että taaempi pallo ei näkynyt kokonaan. Pallojen osia eri tavoin värittämällä oli saatu aikaan useita eri näköisiä kangasmalleja. Toisessa kangasmallissa oli käytetty kuviota, joka muodostui kahdesta kärjekkään asetetusta kolmiosta. Kuviot oli sijoitettu joko vinoihin riveihin tai limittäin siten, että ne peittivät lähes kankaan koko pinnan ja väritetty eri tavalla. Kolmannessa kangasmallissa oli kaarevilla viivoilla tyylitelty tiheästi seisovia kuusia, jotka muodostivat

kuusikon. Kuusien oksilla eli viivojen päällä oli vaihdellen vihreitä ja harmaita täpliä.

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kangasmalleista ensimmäinen ja toinen eivät olleet tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia. Niiden mahdollisella kopioimisella ei siten ollut tekijänoikeudellista merkitystä. Tekijänoikeusneuvosto katsoi sen sijaan, että kangasmalleista kolmas ylsi teostasoon ja oli siten TekijäL 1 §:n mukaan suojattu teos. Neuvosto totesi, että A:n suunnittelema mallille ja osakeyhtiön valmistamalle kankaalle oli yhteistä se, että molemmissa oli käytetty kaarevia viivoja. Tätä kangasta ja A:n suunnittelemaa kangasmallia ei kuitenkaan voitu pitää saman teoksen kappaleina, eivätkä osakeyhtiön toimet kankaiden valmistamisessa siten loukanneet A:n tekijänoikeutta.

Lausuntopyynnössä tarkoitettut tuotteet

Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle kuvia niistä neuleista, joista se pyytää tekijänoikeusneuvoston lausuntoa. Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut tähän aineistoon.

Lausuntopyynnössä tarkoitettut tuotteet ovat miesten neulepuseroita. Lohineule on yleisväriltään harmaa. Neuleen etupuolella on lohikuviointi, jossa on kuvattu kuusi beigen-ruskean väristä kalaa sekä tyylieltyjä vesikasveja ym. kalojen ylä- ja alapuolella. Harmaan värin ohella neuleen kuvioinnissa on käytetty erilaisia ruskean, violetin ja sinisen sävyjä.

Hirvi-neule on yleisväriltään sininen. Neuleen etupuolella on kuviointi, jossa on kuvattu hirviä, kuusikkoa ja taivasta. Tämä kuvion alapuolella on ruskeita, valkeita ja sinisiä mm. pyramidin ja L-kirjaimen muotoon aseteltuja kuvioita, jotka muodostavat raitoja neuleen etupuolelle.

Vastaukset lausuntopyynnössä tarkoitettuihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että jotta jokin käyttötaiteen tuote, kuten vaate, saisi TekijäL 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa, sen on yllettävä teostasoon. Tuotteen on siten oltava tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekstiilitöitä suunnittelevan henkilön persoonallinen panos voi näkyä tekstiilissä lähinnä tuotteiden kuvioinnissa, värityksessä ja materiaalien valinnassa. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan KKO 1971-II-4, että tekstiilitaitelijan sommittelemaa ryijyä voitiin pitää sellaisena taiteellisenä teoksena, jota tarkoitetaan TekijäL 1 §:n 1 momentissa. Myös tekijänoikeusneuvosto on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut mm. eräiden kangasmallien olevan TekijäL 1 §:n mukaisella tekijänoikeudella suojattuja.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että Lohi- ja Hirvi-neuleet suunnitelleen henkilön eli P:n luova panos ilmenee lausuntopyynnössä tarkoitetuissa neuleissa erityisesti neuleisiin suunniteltujen kuviointien taiteellisena kokonaisuutena eli siinä, kuinka lohi- ja hirvikuviot ja neuleiden muu kuviointi ja väritys on suunniteltu ja sommiteltu yhtenäiseksi taiteelliseksi kokonaisuudeksi kummankin neuleen etupuolelle. Neuleita ja niihin suunniteltuja kuviointeja on kuvattu lausunnossa tarkemmin edellä.

Tutustuttuaan sille toimitettuun aineistoon tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä tarkoitetut, P:n suunnittelemat neuleet ovat muodoltaan sillä tavoin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne voidaan katsoa taiteellisiksi teoksiksi, jotka saavat tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla. Tekijänoikeus niihin kuuluu teosten tekijälle eli lausuntopyynnöstä ilmenevien tietojen mukaan artonimi P:lle. Tekijällä on teoksiinsa TekijäL 2 §:ssä ja 3 §:ssä tarkoitetut oikeudet. Näitä oikeuksien sisältöä on selostettu tarkemmin edellä. Tekijänoikeus syntyy tekijälle suoraan TekijäL:n nojalla, kun teos on luotu. Rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä ei siten vaadita tekijänoikeussuojan saamiseksi.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Katariina Sorvari, Stig Henriksson, Päivi Liedes, Valtteri Niiranen, Tuula Hämäläinen, Kirsi-Marja Okkonen, Pekka Salomaa, Tiina Ryhänen, Kai Nordberg ja Arto Alaspää.